

УДК 331.522.4:005

Валерій Григорович НИКИФОРЕНКО

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці, Одеський національний економічний університет, Україна, e-mail: nikiforenko@te.net.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5661-8323>

СТРАТЕГІЧНІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ГОЛОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Никифороенко, В. Г. *Стратегічні програми соціально-економічного розвитку як головний елемент ефективного формування людського потенціалу*. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 3-4 (74-75). С. 33–43.

Анотація. У статті запропоновано авторське тлумачення розвитку людського потенціалу як рушійної сили особистого і соціального прогресу, що являє собою динамічний процес змін кількісних і якісних характеристик людських ресурсів. Метою даного дослідження є визначення більш чіткого взаємозв'язку формування і розвитку людського потенціалу та соціально-економічного розвитку та виокремлення методологічних підходів до розбудови відповідних програм розвитку. Для досягнення указаної мети автором було досліджено співвідношення понять «соціально-економічний розвиток», «людський потенціал» та «формування і розвиток людського потенціалу». Уточнено положення щодо змістовного наповнення людських ресурсів і людського потенціалу як здібностей і можливостей людини, що стають базою для створення відповідних умов у суспільному виробництві задля динамічного людського розвитку. Обґрунтовано, що у методологічному аспекті при формуванні програм соціально-економічного розвитку доцільно розмежувати соціальний розвиток як головну мету цих програм, а економічний розвиток – як засіб досягнення указаної мети при одночасному взаємовпливі цих складових. Запропоновано розглядати системну трансформацію управління розвитком людських ресурсів як основну складову формування передумов для нагромадження людського потенціалу та розвитку суспільного виробництва. Визначено основні складові оновленої системи управління розвитком людських ресурсів, а саме, цілі, принципи та рівні розбудови, функції управлінського впливу. Обґрунтовано, що основною метою програм соціально-економічного розвитку має бути безперервний розвиток людини як носія людського потенціалу, а використання інноваційності, комплексності, орієнтації на знання – як принципів їхньої розбудови на тлі організаційного, системного і гуманістичного підходів.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток; людський потенціал; людські ресурси; формування і розвиток людського потенціалу; система управління людськими ресурсами.

Валерій Григорьевич НИКИФОРЕНКО

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой управления персоналом и экономики труда, Одесский национальный экономический университет, Украина, e-mail: nikiforenko@te.net.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5661-8323>

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРОГРАММЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ГЛАВНЫЙ ЭЛЕМЕНТ ЭФФЕКТИВНОГО ФОРМИРОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Никифороенко, В. Г. *Стратегические программы социально-экономического развития как главный элемент эффективного формирования человеческого потенциала*. Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2020. № 3-4 (74-75). С. 33–43.

Аннотация. В статье предложено авторское толкование развития человеческого потенциала как движущей силы личного и социального прогресса, который представляет собой динамический процесс изменений количественных и качественных характеристик человеческих ресурсов. Целью данного исследования является определение более четкой взаимосвязи формирования и развития человеческого потенциала и социально-экономического развития с выделением методологических подходов к формированию соответствующих программ развития. Для достижения указанной цели автором были исследованы соотношения понятий «социально-экономическое развитие», «человеческий потенциал» и «формирование и развитие человеческого потенциала». Уточнены положения по содержательному толкованию человеческих ресурсов и человеческого потенциала как способностей и возможностей человека, которые становятся базой создания соответствующих условий в общественном производстве для динамического человеческого развития. Обосновано, что в методологическом аспекте при формировании программ социально-экономического развития целесообразно разграничить социальное развитие как главную цель этих программ, а экономическое развитие – как средство достижения указанной цели при одновременном взаимовлиянии этих составляющих. Предложено рассматривать системную трансформацию управления развитием человеческих ресурсов как основную составляющую формирования предпосылок для накопления человеческого потенциала и развития общественного производства. Определены основные составляющие обновленной системы управления развитием человеческих ресурсов, а именно цели, принципы и уровни развития, функции управленческого воздействия. Обосновано, что основной целью программ социально-экономического развития должно быть непрерывное развитие человека как носителя человеческого потенциала, а использование инновационности, комплексности, ориентации на знание – как принципов их построения на основе организационного, системного и гуманистического подходов.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие; человеческий потенциал; человеческие ресурсы; формирование и развитие человеческого потенциала; система управления человеческими ресурсами.

Valeriy NIKIFORENKO

*Doctor of Economics, Professor, Head of Personnel Management and Labor
Economics Department, Odessa National Economic University, Ukraine,
e-mail: nikiforenko@te.net.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5661-8323>*

**STRATEGIC PROGRAMS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
AS THE MAIN ELEMENT OF EFFECTIVE FORMATION
OF HUMAN POTENTIAL**

Nikiforenko, V. (2020). *Strategic programs of socio-economic development as the main element of effective formation of human potential* [Strategichni prohramy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku yak holovnyi element efektyvnoho formuvannia liudskoho potentsialu], Socio-economic research bulletin, *Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 3-4 (74-75), pp. 33–43.

Abstract. *The author's interpretation of the development of human potential as a driving force of personal and social progress, which is a dynamic process of changes in the quantitative and qualitative characteristics of human resources, is proposed in the article. The purpose of this study is to determine a clearer relationship between the formation and development of human potential and socio-economic development with highlighting of methodological approaches to the formation of appropriate development programs. To achieve this goal, the author investigated the relationship between the concepts of «socio-economic development», «human potential» and «formation and development of human potential». The provisions on the meaningful interpretation of human resources and human potential as human abilities and capabilities, which become the basis for creating appropriate conditions in social production for dynamic human development, have been clarified. It is substantiated that in the methodological aspect, when forming programs of socio-economic development, it is advisable to distinguish between social development as a main goal of these programs, and economic development as a means of achieving this goal with the simultaneous mutual influence of these components. It is proposed to consider the systemic transformation of human resource development management as a main component of the prerequisites formation for human potential accumulation and social production development. The main components of the updated human resource development management system, namely the goals, principles and levels of development, the functions of managerial influence, have been determined. It has been substantiated that the main goal of socio-economic development programs should be the continuous development of a person as a carrier of human potential; and the use of innovation, complexity, knowledge orientation – as a principles of their construction on the basis of organizational, systemic and humanistic approaches.*

Keywords: *socio-economic development; human potential; human resources; formation and development of human potential; human resource management system.*

JEL classification: *J210; J530; M500*

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(74-75\).2020.33-43](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(74-75).2020.33-43)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Задля реалізації 17 глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 року, що ухвалені ООН, та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2030» [1], необхідно провести оновлення підходів до формування регіональних програм соціально-економічного розвитку на нових концептуальних засадах трансформації управління розвитком людських ресурсів. Таке завдання потребує чіткого усвідомлення сутності стратегічного управління, що, як свідчить практика господарювання в Україні, виявляється хіба чи не однією із головних проблем соціально-економічного розвитку держави. Періодичні спроби розбудови ефективних за своїми результатами програм соціально-економічного розвитку в останні роки практично завжди так і залишалися виконаними частково або взагалі нездійсненими з різних об'єктивних та суб'єктивних причин.

Водночас, хвиля непередбачуваних глобальних трансформацій та відповідних викликів до розвитку людства викликає необхідність визначення пріоритетів у цілях та інструментах реалізації програм соціально-економічного розвитку, що

сприятимуть ефективному формуванню і накопиченню людського потенціалу, який буде здатним відповідати суттєвим викликам світової спільноти.

Отже, перед науковцями і практиками постає завдання значно більш глибокого усвідомлення необхідності нових досліджень, які мають сприяти формуванню і ефективному використанню механізмів розвитку людського потенціалу саме системного характеру, а не різнопланових хаотичних дій владних інституцій.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вивчення теоретичних і методологічних аспектів, які надають уявлення щодо указаної проблеми, свідчать про достатньо чітке уявлення щодо зв'язку економічного зростання і людського розвитку за рахунок накопичення людського потенціалу. При цьому необхідно зауважити, що наукові напрацювання високого рівня якості є як серед зарубіжних авторів, таких як І. Адельман та С. Морріс, Г. Беккер, Д. Бергман, К. Гріффін, Д. Коен та М. Сато, А. Фуенте та А. Чіконе, Р. Доменах, Махбуб уль Хака, Г. Раніс та Ф. Стюарт, А. Сена, Т. Шульц, В. Бабінцев, О. Іванов, Т. Заславська, Т. Коломієц, Є. Кириченко та В. Марцинкевич, Е. Мітягіна, В. Полтерович так і українських дослідників О. Амоші, В. Антонюк, Т. Богданової, В. Геєця, Л. Горкіної, О. Грішнкової, Е. Лібанової, О. Новікової, В. Никифоренка, Л. Семів, Л. Шаульської та ін. Водночас, звертає на себе увагу наявна різниця у підходах до дослідження людського потенціалу та соціально-економічного розвитку з боку економістів, соціологів та демографів. Вивчення сучасних зарубіжних джерел свідчить про зростання кількості досліджень, що присвячені теоретичним аспектам проблеми. Українські науковці більшу увагу приділяють визначенню конкретних дій щодо соціально-економічного розвитку та формування і реалізації людського потенціалу. У такому випадку, враховуючи викладене вище, виникає очевидне питання щодо причин низької ефективності реалізації програм соціально-економічного розвитку і недостатнього рівня формування і реалізації людського потенціалу.

Отже, задля виокремлення причин такого стану та визначення дій щодо досягнення встановлених цілей розвитку людського потенціалу необхідно визначення дієвого інструментарія системного управління соціально-економічним розвитком як елементу формування і реалізації людського потенціалу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Світовий досвід системного управління наочно свідчить, що головним чинником його ефективності є цілісне теоретичне обґрунтування складових елементів, що мають бути стрижнем механізму організаційних дій. Вітчизняні дослідження щодо визначення підходів до використання на практиці теоретичних напрацювань свідчать про недостатню увагу розробників програм соціально-економічного спрямування до дотримання базових принципів їх формування та усвідомлення необхідності реалізації саме тих функцій управлінського впливу, які відповідають чітко визначеним цілям указаних програм. Ця обставина, вважаємо, виявилася наслідком деякої розбіжності теоретичних понять щодо взаємозв'язку соціально-економічного розвитку і формування та розвитку людського потенціалу.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення сутнісного наповнення понять, що стосуються взаємозв'язку соціально-економічного розвитку і людського потенціалу та виокремлення чинників, які мають впливати на створення програм системних стратегічних цільових дій щодо формування і розвитку людського потенціалу.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання: 1) визначити співвідношення понять «соціально-економічний розвиток», «людський потенціал» та «формування і розвиток людського потенціалу»; 2) обґрунтувати основні положення щодо створення необхідних умов для системного управління формуванням людського потенціалу; 3) надати авторське бачення подальших напрямків дослідження щодо формування і розвитку людського потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні даної проблеми вважаємо за необхідне відокремити сучасну парадигму розвитку людства від тих, що існували раніше і хронологічно були достатньо виправданими для кожного з етапів його розвитку. Оскільки одним із завдань дослідження визначено обґрунтування основних положень щодо створення необхідних умов для системного управління формуванням людського потенціалу, уявляється доцільним, перш за все, визначити стратегічну мету розвитку людства на найближчі 10–15 років. У цьому сенсі необхідно зауважити, що на даному етапі замість головної мети суспільства, що була визначена свого часу як всебічний економічний розвиток, у якості стратегічної мети людської діяльності визначено людський розвиток як розширення вибору людей, що відображено у 17 глобальних цілях сталого розвитку на засадах економічного зростання [1].

1. Вивчення значного обсягу наукових джерел [1–10] дозволяє виокремити головні складові системного взаємозв'язку соціально-економічного розвитку та формування і розвитку людського потенціалу. При цьому необхідно зауважити, що надзвичайна різноманітність думок щодо відповідних складових за своїм сутнісним тлумаченням нами розглядається як цілком природне явище, оскільки автори є представниками багатьох наукових напрямів наукових досліджень. У колективній монографії «Формування і розвиток людського потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання» [12] автори, вважаємо, досить ретельно визначили різні тлумачення відповідних термінів, що знайшло своє відображення в систематизації підходів до взаємозв'язку людського розвитку та людського потенціалу (рис. 1). Якщо прийняти за основу узагальнене тлумачення людського потенціалу як здатність населення до економічної і соціальної діяльності, тобто людські можливості, а людські ресурси як сукупність якостей людей, що зумовлюють їхню життє- та працездатність і постійний розвиток у всіх сферах людської діяльності, тобто людські здібності, можна з достатньою вірогідністю стверджувати наступне. Розвиток людських ресурсів слугує підґрунтям розширення людських можливостей, тобто розвитку людського потенціалу. Отже, виходячи зі змістовного наповнення указаних визначень, людські здібності й можливості стають у суспільному виробництві основою створення умов, що забезпечують перманентний людський розвиток, а саме: економічне зростання, динаміку зайнятості і зарплати, рівні можливості незалежно від раси, статі, національності, класової належності, походження, місця проживання, рівня добробуту, доступ до можливостей відтворення фізичного, людського, екологічного капіталу, розширення можливостей розвитку в інтересах людини і за її участю тощо.

Таким чином, можна дійти висновку, що розвиток людських ресурсів доцільно розглядати як процес прогресивних кількісно-якісних змін характеристик носіїв людського потенціалу та його накопичення, що при відповідній мотивації та умовах може бути реалізований з метою забезпечення особистого і суспільного

прогресу. Вважаємо, що саме таке тлумачення переважно сприяє визначенню соціально-економічного розвитку як процесу руху до нового стану суспільного розвитку. Автори погоджуються з думкою українських вчених Л. Тимошенко і А. Сімахової щодо тісного переплетіння соціального і економічного рухів. Дійсно «...синтез соціального й економічного розвитку впливає з їх взаємоповнюваності та подвійної ролі людини у суспільному виробництві (як фактора виробництва і мети виробництва).

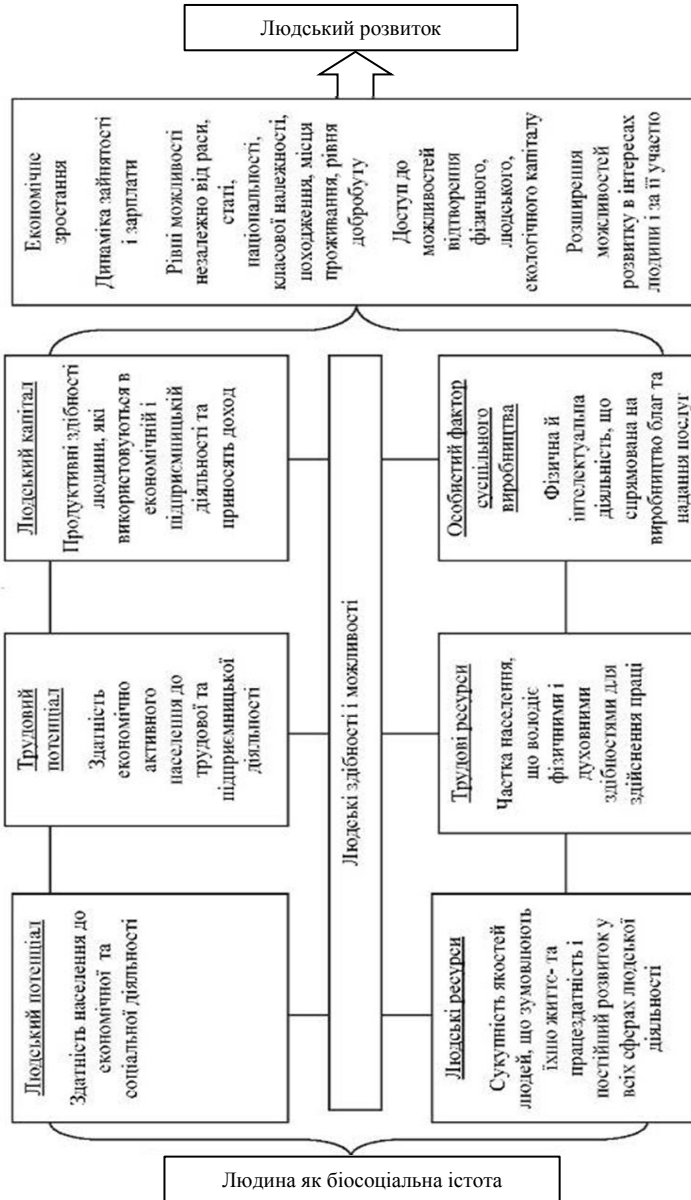

Рис. 1. Взаємозв'язок основних понять, щодо людини як об'єкту соціально-економічного розвитку
 Джерело: розроблено автором

У теоретичному розрізі економічний розвиток можна трактувати як засіб, а соціальний розвиток – як мету розвитку. З огляду на це можливим є розподіл соціально-економічного розвитку на соціальну та економічну компоненти лише в методологічному аспекті, а саме соціальна складова задається, а економічна – визначається. У такому виразі соціальну й економічну сторони розвитку можна розглядати лише з позицій досягнення цілі» [13, с. 70].

Вважаємо, що ця теза є головним конструктом у розбудові програм соціально-економічного розвитку і, водночас, значно ускладнює сам процес формування указаних програм. При цьому необхідно зауважити, що запорукою реальності програм соціально-економічного розвитку і вірогідності їхнього виконання є чітке формулювання стратегічних, операційних (тактичних) цілей та відповідних програм соціально-економічного розвитку може бути усвідомлено усіма учасниками даного процесу лише у тому випадку, коли буде мати місце наявний взаємозв'язок методологічних положень з реальними цільовими практичними програмами, які відображатимуть системний підхід, що забезпечує інтеграцію наукових досліджень для вирішення міждисциплінарних проблем шляхом виокремлення та вивчення особливостей взаємного впливу технічних, економічних, соціальних, психологічних, управлінських та інших аспектів розвитку людських ресурсів в умовах загострення соціально-трудова відносин, динамічності зовнішнього та внутрішнього середовища, дефіцитності ресурсів, глобалізації управлінських процесів.

Відтак, у якості стратегічної мети пропонується визначити створення ефективної багаторівневої системи управління розвитком людських ресурсів для формування, ефективного використання й цілеспрямованого перманентного розвитку якісно нового, творчо активного людського потенціалу, у тому числі, за межами працездатного віку.

Відповідно до визначеної мети головний акцент у формуванні програм соціально-економічного розвитку має бути спрямованим на переведення системи управління розвитком людських ресурсів на якісно новий рівень, що створює передумови для нагромадження людського капіталу, людського розвитку, розвитку національної економіки.

Оскільки сучасне постіндустріальне суспільство та його розвиток пов'язані з процесами інформатизації громадського життя, інтелектуалізації виробництва, інноваційності й націленістю на загальну якість розвитку людини, необхідною є системна трансформація управління людськими ресурсами.

При цьому основними цілями системи управління розвитком людських ресурсів (УРЛР) та її трансформації мають бути безперервний розвиток людини, збільшення та якісний розвиток людського капіталу, задоволення потреб особистості у саморозвитку (рис. 2) [14].

Базовим принципом, на якому будується ця система, є інноваційність, що сполучається з комплексністю, системністю й процесністю, а основним підходом, на якому базується управління розвитком людських ресурсів, є стратегічний.

Оснвою змістовної структури системи управління людськими ресурсами мають становити функції, що забезпечують цілісний і ефективний процес відтворення людських ресурсів на рівні господарюючого суб'єкта, і які є основою формування відповідних підсистем системи управління людськими ресурсами. У такий спосіб програми соціально-економічного розвитку набувають значення практичного механізму формування і розвитку людського потенціалу, який є,

у свою чергу, результатом дії системи управління розвитком людських ресурсів.

Таким чином, розробка і реалізація стратегічних програм соціально-економічного розвитку як головний елемент формування і розвитку людського потенціалу має враховувати не тільки цільові настанови, але й змістовне відображення відповідних функціональних підсистем, що мають використовувати указані в рис. 2 принципи і підходи загальної системи управління розвитком людських ресурсів.

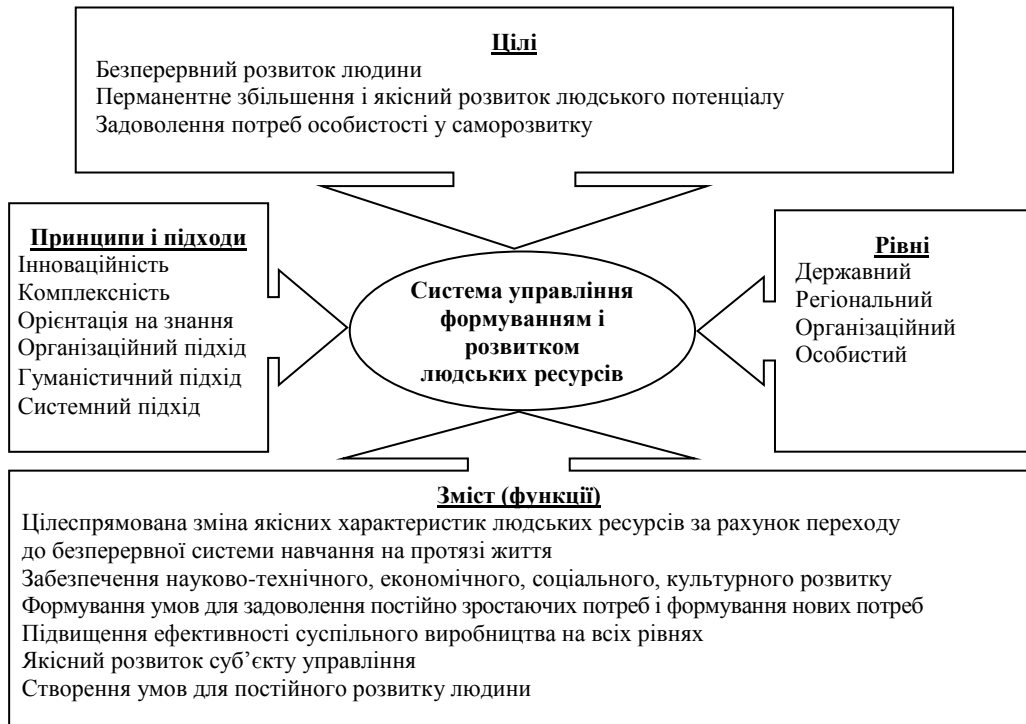

Рис. 2. Структура системи управління розвитком людських ресурсів

Джерело: розроблено автором

Водночас, будь-які наукові розробки, що не враховують вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на практичну реалізацію програм соціально-економічного розвитку, не можуть використовуватися як самоціль. Ця обставина суттєво впливає на кінцеву ефективність стратегічних програм та їх реалізацію. Ось чому, на жаль, багатьма вченими і фахівцями стратегічного управління доволі часто ігноруються такі складові реалізації указаних програм як розробка відповідних моделей формування та розвитку людського потенціалу з використанням методів системної динаміки та імітаційного динамічного моделювання разом з когнітивним моделюванням. Але це саме той підхід, який дозволяє створити відповідні підстави для розвитку ситуацій в бажаному для управління напрямку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведене дослідження дозволяє надати такі узагальнені висновки:

1. Систематизація підходів до взаємозв'язку понять «соціально-економічний розвиток», «людський потенціал» та «формування і розвиток людського потенціалу» надає підстави стверджувати, що розвиток людських ресурсів слугує підґрунтям

розширення людських можливостей, тобто розвитку людського потенціалу. Водночас, людські здібності й можливості стають у суспільному виробництві основою створення умов, що забезпечують перманентний людський розвиток, а саме: економічне зростання, динаміку зайнятості та зарплати, рівні можливості незалежно від раси, статі, національності, класової належності, походження, місця проживання, рівня добробуту, доступ до можливостей відтворення фізичного, людського, екологічного капіталу, розширення можливостей розвитку в інтересах людини і за її участю тощо.

2. Формування та розвиток людського потенціалу, тобто здатність населення до економічної і соціальної діяльності, який доцільно розглядати як динамічний процес трансформації відповідних кількісних та якісних характеристик за наявних умов і мотивації людей, є тією рушійною силою, що має сприяти особистому і суспільному прогресу.

3. При розбудові стратегічних програм соціально-економічного розвитку потрібно виходити з чіткого уявлення того, що їх головною метою є, перш за все, соціальний розвиток. Водночас, засобом, що має забезпечити досягнення указаної мети, має слугувати економічний розвиток. Такий підхід дозволяє системно і, у той же час, комплексно виокремити вплив функціональних дій управлінського механізму на соціальний розвиток суспільства.

4. Сучасні цільові настанови програм соціально-економічного розвитку потребують якісно нової системи управління розвитком людських ресурсів, яка має створити відповідні передумови для нагромадження людського потенціалу та розвитку національної економіки. Водночас, забезпечити указані передумови можна лише при системній трансформації управління людськими ресурсами.

5. У якості основних цілей, що має досягти указана трансформація управлінського механізму потрібно визначити безперервний розвиток людини як носія людського потенціалу протягом усього життя та задоволення потреб особистості у саморозвитку.

6. Задля того, аби програми соціально-економічного розвитку набули реального практичного значення у формуванні та розвитку людського потенціалу, як результат дії оновленої системи управління розвитком людських ресурсів, необхідно при їх розбудові урахувати такі основні принципи як інноваційність, комплексність, системність, процесність на тлі досягнення саме стратегічних цілей. При цьому розбудова багаторівневої системи управління має базуватися на основі функцій, що мають формувати відповідні підсистеми управління людськими ресурсами.

Ця обставина викликає, у свою чергу, необхідність наукових досліджень, які мають надати більшої обґрунтованості указаних програм соціально-економічного розвитку за рахунок більш чіткого і зрозумілого виокремлення впливу практичних заходів на розвиток людини і соціальний прогрес.

Викладене вище надає підстави стверджувати, що подальші дослідження будуть поширюватися у площині пошуку дієвих інноваційно-імітаційних моделей оцінки і прогнозування формування та розвитку людського потенціалу. Крім того, виникає потреба у більш якісному визначенні оціночних показників ефективності реалізації програм соціально-економічного розвитку.

Література

1. *Цілі сталого розвитку* / Global Compact Network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku> (дата звернення: 03.09.2020).

2. *Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку* : кол. монографія / За ред. Е. М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2016. 328 с.
3. Антонюк В. П. *Соціальний та інноваційний розвиток регіонів як умова підвищення їх конкурентоспроможності* / Регіональні проблеми людського та соціального розвитку : зб. доп. міжнар. наук.-прак. конф. (Донецьк, 4-5 листопада 2008 р.). Донецьк : НАН України, 2009. 140 с.
4. Becker G. S. *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. New York : Columbia University Press, 1964. XVI p. 187 p.
5. Neamtu D.-M. & Ciobanu O.-G. *Human development, premise for socio-economic development*. Global Journal of Commerce & Management Perspective. 2014. Vol. 3 (4). Pp. 32–35. URL: https://www.researchgate.net/publication/309761433_HUMAN_DEVELOPMENT_PREMISE_FOR_SOCIO-ECONOMIC_DEVELOPMENT (access date: 03.09.2020).
6. Adelman, I., & Morris, C. T. (1973). *Economic growth and social equity in developing countries*. Stanford, Calif : Stanford University Press.
7. Митягина Е. В., Бушкова-Шиклина Э. В. *Система человеческого потенциала : концептуализация понятия*. Вестник Вятского государственного университета. 2010. № 1. Т. 3. С. 15–20. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-chelovecheskogo-potentsiala-kontseptualizatsiya-ponyatiya> (дата обращения: 04.09.2020).
8. *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року* : Указ Президента України № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 07.09.2020).
9. Шамарова Г. М. *Проблеми управління людським потенціалом*. Управління персоналом. 2008. № 8. С. 50–54.
10. Заславская Т. И. *Человеческий потенциал в современном трансформационном обществе*. Общественные науки и современность. 2005. № 3. С. 5–16.
11. *Актуальні проблеми та напрями розвитку потенціалу соціально-економічних систем в умовах конкуренції* : монографія / За заг. ред. Л. Л. Калініченко. Харків : ФОП Панов А. М., Видав. ТОВ «В справі», 2017. 275 с.
12. *Формування і розвиток людського потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання* : монографія / За ред. В. Г. Никифоренка. Одеса : Атлант, 2018. 103 с.
13. Тимошенко Л. М., Сімахова А. О. *Соціально-економічний розвиток і його кероване забезпечення в умовах інноваційної моделі суспільної динаміки*. Mechanism of Economic Regulation. 2015. № 1. С. 68–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mre_2015_1_9 (дата звернення: 07.09.2020).
14. Никифоренко В. Г. *Системна трансформація управління розвитком людських ресурсів в Україні* : дис. доктора екон. наук : 08.00.07. Донецьк, 2012. 516 с.

References

1. *Sustainable development goals*. Global Compact Network Ukraine. Retrieved from: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku> [in Ukrainian]
2. *Human development in Ukraine. Innovative types of employment and prospects for their development* (2016): monograph. Ed. by E. M. Libanova [Liudskiy rozvytok v Ukraini. Innovatsiini vydy zainiatosti ta perspektyvy yikh rozvytku: monohrafiia; za red. E. M. Libanovoi], Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, 328 s. [in Ukrainian]
3. Antonyuk, V. P. (2009). *Social and innovative development of regions as a condition for increasing their competitiveness*. Regional problems of human and social development: Proceeding of international scientific-practical conf. [Sotsialnyi ta innovatsiinyi rozvytok rehioniv yak umova pidvyshchennia yikh konkurentospromozhnosti], Rehionalni problemy liudskoho ta sotsialnoho rozvytku: zb. dop. mizhnar. nauk.-prak. konf., NAS of Ukraine,

- Donetsk, 140 s. [in Ukrainian]
4. Becker, G. S. (1964). *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Columbia University Press, New York, XVI p., 187 p.
  5. Neamtu, D.-M. & Ciobanu, O.-G. (2014). *Human development, premise for socio-economic development*. Global Journal of Commerce & Management Perspective, Vol. 3 (4), pp. 32–35. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/309761433_HUMAN_DEVELOPMENT_PREMISE_FOR_SOCIO-ECONOMIC_DEVELOPMENT.
  6. Adelman, I., & Morris, C. T. (1973). *Economic growth and social equity in developing countries*. Stanford University Press, Stanford, Calif.
  7. Mityagina, E. V., Bushkova-Shiklina, E. V. (2010). *Human potential system: conceptualization of the concept* [Sistema chelovecheskogo potentsiala: kontseptualizatsiya ponyatiya], Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo universiteta, No. 1, T. 3, s. 15–20. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-chelovecheskogo-potentsiala-kontseptualizatsiya-ponyatiya> [in Russian]
  8. *On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030*: Decree of the President of Ukraine, No. 722/2019 [Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy, No. 722/2019]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian]
  9. Shamarova, G. M. (2008). *Problems of human potential management* [Problemy upravleniya chelovecheskim potentsialom], Upravlenie personalom, No. 8, s. 50–54 [in Russian]
  10. Zaslavskaya, T. I. (2005). *Human potential in a modern transformational society* [Chelovecheskiy potentsial v sovremennom transformatsionnom obshchestve], Obshchestvennye nauki i sovremennost, No. 3, s. 5–16 [in Russian]
  11. *Actual problems and directions of potential development of social and economic systems in the conditions of competition (2017)*: monograph. Ed. by L. L. Kalinichenko [Aktualni problemy ta napriamy rozvytku potentsialu sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh konkurentsii: monohrafiia; za red. L. L. Kalinichenko], FOP A. M. Panov, TOV «V spravi», Kharkiv, 275 s. [in Ukrainian]
  12. *Formation and development of human potential of the region: essence, modern tendencies and methods of estimation (2018)*: monograph. Ed. by V. G. Nikiforenko [Formuvannia i rozvytok liudskoho potentsialu rehionu: sutnist, suchasni tendentsii ta metody otsiniuvannia: monohrafiia; za red. V. G. Nykyforenka], Atlant, Odessa, 103 s. [in Ukrainian]
  13. Tymoshenko, L. M., Simakhova, A. O. (2015). *Socio-economic development and its managed provision in the conditions of innovative model of social dynamics* [Sotsialno-ekonomichni rozvytok i yoho kerovane zabezpechennia v umovakh innovatsiinoi modeli suspilnoi dynamiky], Mechanism of Economic Regulation, No. 1, s. 68–78. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mre_2015_1_9 [in Ukrainian]
  14. Nikiforenko, V. G. (2012). *System transformation of human resources development management in Ukraine*: doctoral dissertation in economics [Systemna transformatsiia upravlinnia rozvytkom liudskykh resursiv v Ukraini: dys. doktora ekon. nauk], Donetsk, 516 s. [in Ukrainian]